№ 123 Սեպտեմբերի 6 Երեքշաբթի **1883** Սեպտեմբերի 6 Երեքշաբթի № 123

ՏԱՍՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Խնդրում ենք մեր այն բաժանորդներին, որոնք մինչև այժմ „Մշակի“ բաժանորդագինը չեն ուղարկել մեզ, շուտով հասցնել մեզ իրանց վրա մնացած պարտքը, եթէ ոչ մենք կը դադարեցնենք սեպտեմբերի 15-ից նրանց անունով լրագիր ուղարկելը։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Ղարսից։ Նամակ Դարաչիչագից։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Արտաքին լուրեր։—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Ի՞նչի լաւ արդիւնքներ չենք ցոյց տալիս։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

—

Օգոստոսի 25-ին

Բէշքիլիսայի (Խնկոծնից) ասուած վանքը գտանվում է Ղարսի հարաւա-արևելեան կողմը, վեց ժամի ճանապարհով հեռի Ղարսից։ Այս վանքը ունի այժմ չորս եկեղեցի, մինը միւսին մօտիկ, որոնք հիանալի ճարտարապետութեամբ կառուցված են Ագարակ գիւղի ձորումը, բարձր քարաժայռերի ափին։ Հնումը մինչև եօթը եկեղեցիներ են եղել այդտեղ, որոնք տաճկական սուլթանների ֆիրմաններում անգամ յիշված են եղել։

Վանքը ունի մի փոքրիկ միաբանութիւն,—երկու աբեղայ վարդապետներ, տնտես ծառաներ և մշակներ։ Արժանապատիւ վանահայր Յարութիւն վարդապետը և նորա օգնական Յակոբ վարդապետը անխոնջ և արի տնտեսութեամբ աշխատում են վանքի արտերը մշակելու, եզներ, կովեր և ոչխարներ շատացնելու։ Նոքա անձամբ իրանց ձեռքերով մշակել են վանքի մօտ մի պարտէզ, ջրի առաղաններ են փորել, շատ տեսակ բոյսեր սերմանել և բազմաթիւ ծառեր են տնկել և հասցրել։ Յիշեալ յարգելի վարդապետները, հեռի փառասիրութիւնից, նահապետական հիւրասիրութեամբ և պարզութեամբ իրանք անձամբ են ծառայում վանքին այցելող հիւրերին և մեծ հիւրասիրութեամբ պատւում ամենքին։

Վանքի կողքին, մի քանի քայլ հեռի, կայ մի պարզ, հանքային ջուր, որի գոյնը փոքր ինչ կապուտակի է զարկում և թըթվաշ ու ախորժելի համ ունի. ինչպէս պատմում են, նա առողջարար է ընդդէմ բորոտութեան և ոսկրացաւի։ Լողանալիս ջուրը փափկացնում է մորթը և ախորժելուց մարդ չէ ուզում դուրս գալ ջրից։ Սորանից ոչ հեռի, ձորակի մէջ, կայ դարձեալ մի հանքային ջուր, բաց դեղին գունով, որը փոքր ինչ տաք է առաջինից. համը լիմոնադզաղեօզի է և լողանալիս կոշտացնում է մորթը. սկզբում փոքր ինչ նուաղեցնում է սիրտը և ապա խիստ զուարթացնում։

Բնութեան տեսարանը այս տեղերում խիստ գրաւիչ է և գիւթական. բարձունքներից երևում են Արարատ և Արագած լեռները իրանց հսկայութեամբ։ Ջորի առուակում կան կարմրախայտ ձըկներ։ Բուսականութիւնը հարուստ է և օդը առողջարար։

Ղարսի առաջնորդ գերապատիւ հայր Ադոնեան Անիի վանքից ոչ պակաս խնամք և հոգատարութիւն ունի այս վանքերի վրա։ Նա մտադրութիւն ունի մի գիւղական կենտրոնական վարժարան բաց անել այստեղ, որի հիմքը դեռ չը դրված, դռները և լուսամուտները իրանց բոլոր պարագաներով պատրաստել և ուղարկել է Ալէքսանդրապօլի բարեպաշտներից մինը։ Այս յարգելի անձը բաւական նորոգութիւն ևս արել է մայր տաճարի մէջ, որի շինութիւնը իր գեղեցիկ ձևով յատուկ է Արարատեան դաւառի մէջ և պատերը արձանագրութիւնով լի։

Կ. Տ. Ս. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԴԱՐԱՉԻՉԱԳԻՑ

—

Սեպտեմբերի 1-ին

Առաջիկայ հոկտեմբեր ամսին լինելու է Երևանի քաղաքային վարչութեան նոր ձայնաւորների և քաղաքագլխի ընտրութիւնը։ Ամենքս հետաքրքրութեամբ սպասում ենք, թէ ովքեր են լինելու այս նոր ընտրութեան ձայնաւորները և ով է լինելու մեր ապագայ քաղաքագլուխը։ Եթէ մի հայացք ենք գցում ներկայ վարչութեան պատմութեան վրա, որը մօտենում է իր վախճանին, նորա վրա աչքի ընկնող փայլուն տողերի, եթէ ոչ երբէք, գուցէ շատ սակաւ հանդիպենք։ Նոյն քաղաքն է, ինչ որ էր մի քանի տարի սորանից առաջ. մի քանի փողոցներով աղբի գարշահոտութիւնից պէտք է քիթը բռնած անցնել, հացագործների և մսագործների հարստահարութիւններից գուցէ մենք երկար տանջվենք. ամառ ժամանակ ջրի անկանոն բաժանելը, չաքաթներով ուղրավայի անդամի կալուածքը ջրելը, ջուարների մի քանի հարուստների պարտէզները շաբաթը մի անգամ ոռոգելը, իսկ աղքատների կաշին քերթելը, փաճառանոցում ծախվող մթերքների արհեստական կերպով թանգացնելը և այլ զեղծումների համար ով է հանդիսանում պատասխանատու.—քաղաքային վարչութիւնը իր ամբողջ կազմակերպութեամբ։ Գուցէ նամակս աւելի երկարէր, եթէ աւելի ընդարձակէի խօսքս ներկայ վարչութեան գործունէութեան մասին, մանաւանդ եթէ աւելացնէի այդ վարչութեան չատերի մասնաւոր զարգացման նկարագիրը։ Դառնալով հոկտեմբեր ամսի ընտրութիւններին թող երևանցիք մի փոքր դաս առնեն անցեալից, և աշխատեն որ այս ընտրութիւնները լինեն խիստ կանոնաւոր կերպով, ընտրվող ձայնաւորները լինեն ազնիւ, խղճմտանքի տէր և մըտաւորապէս զարգացած մարդիկ։ Թող ներվի ինձ ասել, որ անցեալ ընտրութիւնները եղել են անկանոն և թէ ամեն մարդ աշխատել է իր բարեկամին մի պատուի հասցնել։ Ի՞նչ կը նշանակէ, ասացէք խնդրեմ, որ այսօր մէկը ձայնաւոր է, նա կամենում է բռնօթի քաշող մէկին ուպրավայի աթոռի վրա նստացնել կամ ձայնաւոր չինել. ինչու,—որովհետև ընտրողի խնամին է։ Դատապարտելի է այն մարդը, որ ձայնաւոր է առաջարկում մի այնպիսի անհատի, որը վարչութեան նիստի տաք վիճաբանութեան ժամանակ անտարբեր, կիսաքուն նստած՝ կարծես աշխարհի ունայնութեան վրա լինի մտածելիս։ Ամօթ և նախատինք այն քաղաքացուն, որը ձայն կը տայ այնպիսի մէկին, որը քաղաքում թէև հարուստ, բայց նորա հոգու խորքից թոյն է վիժում, նրա կեանքի նպատակն է իր մի կոպէկի համար ուրիշի հարիւրներ զոհելը, մատնելը, դաւաճանելը, իր եսի համար ամեն սուրբ բան ոտնակոխ անելը. այդպիսիներին ոչ թէ ձայնաւորի կոչում, այլ որպէս ժանտախտի հասարակութեան միջից դուրս պէտք է ձգել։ Թող մի փոքր կանգ առնի և մտածի այն քաղաքացին, որը ձեռքը տանում է դէպի ընտրողական արկղը, որ ինքն պատասխանատու է իր խղճի և ամբողջ քաղաքի առաջ. եթէ մէկը անընդունակ է, իսկ ինքը ենթարկված սորա նորա ազդեցութեանը ձայն է տալիս նորա օգտին, վայ այդպիսի քաղաքացուն։ Եւ ինչ է պատճառը, որ այսօր Երևանը իր յետադիմութեամբ կարող է պարծենալ Կովկասի միւս քաղաքներից. որովհետև այստեղ ամեն մի հասարակական պաշտօն մէկին տալիս՝ ընտրութիւնը վերոգրեալ պայմաններով է լինում։ Մեզանում ամեն բան խնամութիւն, քաւոր սանահերութիւն է. մի կտոր հացի համար, մի բաժակ թէյի համար կը գտնվեն մարդիկ, որ պատրաստ են ծախել իրենց համոզմունքը։ Ուրիշ տեղերում չը տեսնված բաները մեզանում սովորական երևոյթներ են. երէկ մի հաջի կամ մի հայ մղդսի իր խանութի առաջ նստած հազար ու մի սոտրութիւններով հազիւ թէ մի քանի արշին չիթ էր վաճառում, այսօր նա քաղաքային վարչութեան մէջ մի մեծ դիրք ունի բռնած։ Գինետանը, այդ անբարոյականութեան դպրոցում անցեալ օր տիկ փչողը, այսօր եկեղեցու բեմից «ողջոյն տուք միմեանց» է կոչում։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ի՞ՆՉՈՒ ԼԱՒ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ ՉԵՆՔ ՑՈՅՑ ՏԱԼԻՍ*)

(Նուէր իմ նախկին ուսուցիչներին)

—

Գիտութիւնը միայն գիտութեան համար չէ։ Մտածեցէք գոնէ մի րոպէ թէ ինչ անխզելի կապ պէտք է լինի մարդկային բազմաճիւղ գիտութիւնների և նոյն իսկ մարդկային կեանքի մէջ կամ—ուրիշ խօսքերով—որքան համապատասխան պէտք է լինի այդ գիտութիւնների առաջընթացութիւնը մեր կենսական կարիքներին,—և դուք կը համոզվէք, որ ոչ մի գիտութիւն այնքան բարձր թողի եղած, արհամարհված չէ որքան մանկավարժութիւնը։

Նոյն իսկ Եւրօպայում՝ այդ անշէջ եռանդի, անդուլ գործունէութեան և անվերջ հետազօտութեան հայրենիքում՝ մանկավարժական գիտութիւնը սկսած ամենահին ժամանակներից մինչև մեր օրերը գրաւել է նրա միլիօնաւոր գիտնականների ու պարբերական հրատարակութիւնների ամենաչնչին մասը միայն։ Երկնային մարմինների, մանրէազննական վերացական յարաբերութիւնների և քիմիական նրբութիւնների խիստ հետազօտութիւնը կարծես համարվել է միշտ աւելի նպատակայարմար, աւելի անհրաժեշտ քան մարդկային սերնդի կրթութեան, նրա հոգեկան օրէնքների զեկավարութեան վրա մտածելը։ Իսկ մի Գերմանիա կամ գուցէ մասամբ էլ Շվէյցարիա և մի քանի կոմէնիուս-Պէստալոցի-Դիստէրվէգ-Հերբարտներ չեն կարող ծածկել մի ընդհանուր երևոյթ, որի գոյութիւնը ամենահաստատ իրողութիւն է։

Առաջ բերենք այստեղ մանաւանդ մի տէրութիւն, որի հետ կապված ենք մենք այսօր մեր հասարակական ու քաղաքակրթական շահերով և որի լեզուն ծառայել է մեզ ամբողջ կէս դար որպէս կամուրջ եւրօպական գիտութիւններին մերձենալու համար։ Ի՞նչ էր Ռուսաստանի դրութիւնը այդ կողմից սրանից մի տասն և հինգ տարի առաջ...ռուս գիտնականութիւնը ոչ միայն չառաջացրեց իրանից ինքնուրոյն մանկավարժներ, այլ նոյն իսկ Արևմուտքի կրթական յեղափոխութիւնը ռուսաց հողի վրա հիմնաւորապէս փոխադրողներ։ Սակայն գլխաւորապէս եօթանասուն թուականների եռանդոտ գործունէութեամբ այդ ասպարիզում, ռուս երիտասարդութիւնը կերպարանափոխեց իր ազգային գրականութիւնը, ուսումնարանն ու հասարակական կարծիքը։

Այսօր ռուսաց մանկավարժական գրականութիւնը, համեմատվելով իր տխուր անցեալի հետ, կարող է պարծենալ իր նորագոյն, արդիւնաւոր դասագրքերով և բազմակողմանի առողջամիտ պարբերական հրատարակութիւններով. նրա ուսումնարանը—մանաւանդ տարրականը—իր նորամուտ վերանորոգումներով, վերջապէս նրա հասարակական կարծիքը,—իր ջերմ ցանկութեամբ բարեկարգ տեսնել միջնակարգ և բարձր ուսումնարանները թէ ընդհանուր, թէ մասնագիտական։

Սակայն այդ պարծանքը երկարատև չի լինի, եթէ խնլացի մանկավարժական սկզբունքները աւելի խոր, հիմնաւոր և հարուստ արմատներ չը գցեն ռուսաց գրականութեան, ուսումնարանի և ընտանիքի առաջնորդների մէջ, դուրս գալով իրանց նեղ շրջանից և տարածելով իրանց ազդեցութիւնը հասարակութեան ստուարագոյն մասի, մանաւանդ միջնակարգ ուսումնարանների ուսուցիչների վրա։ Իսկ այդ նպատակին հասնելու համար պէտք է գործ դնել համալսարանի ամբիոնն ու այժմեանից աւելի հարուստ մասնագիտական մամուլ, եթէ, ի հարկէ, միւս կողմից էլ ինքը հասարակութիւնը և մանաւանդ, կրկնում ենք, միջնակարգ ուսումնարանների դասատուները կը հասկանան վերջապէս իրանց պաշտօնի ու կոչման վսեմութիւնը։

Գալով վերջապէս մեր (հայերիս) դրութեանը պէտք է գտնենք նոյն մխիթարական երևոյթը, ինչ որ այնքան չօշափելի կերպով զգալի եղաւ վերջին ժամանակները Ռուսաստանում, որի մտաւոր կեանքի ամեն մի ուժգին բախումը մեր առաջադիմութեան գլխաւոր զրդիչներից մէկն է եղել։ Բայց ի հարկէ թէ այնտեղ և թէ այստեղ որքան էլ այդ կերպարանափոխութիւնը աչքի ընկնող է անցեալի համեմատութեամբ, նոյնքան նա աննշան, գրեթէ չնչին է, աչքի առաջ ունենալով թէ մեր նոր սերնդի կանոնաւոր կրթութեան բուռն պահանջները և թէ այն նեղ շրջանակը, որ կարողացել է—գիտակցաբար—ենթարկվել նորագոյն մանկավարժական սկզբունքների ազդեցութեան։

Վերջին տարիների մշակված ծրագիրները մեր ուսումնարանական կեանքի անհրաժեշտ րէֆորմների մասին, որոնք երևացել են մեր մանկավարժական գրականութեան մէջ իբրև դասագրքեր, փիլիսոփայական տեսութիւններ և պարբերական «Դպրոց»—«Մանկավարժական թերթ»—«Վարժարան»-ներ կամ բազմաթիւ մասնաւոր և մէկ էլ ընդհանուր հայոց ուսուցչական ժողովը դեռ ես ապացոյց չեն թէ մենք անում ենք այն, ինչ որ ասում, գրում ու կարդում ենք։ Բայց միթէ մենք գոնէ կարդում ենք, ինչ որ մեզ համար գրում են. երանի կը լինէր մեր մասնագէտ գրողներին, եթէ մենք՝ ուսուցիչներս, այսինքն նրանք, ում համար որ այդ մարդիկը այդքան եռանդով աշխատում են,—գոնէ կարդայինք մեր, ասենք հէնց հայ տուող պաշտօնի վերաբերեալ ծրագրած ուղեցոյցները։ Քանի՜ քանի՜ ուսուցիչներ կը տեսնես ամեն քայլափոխում, որոնք կամ ամենևին չեն թերթում մեր մանկավարժական գրքերն ու յօդուածները կամ կիսատ-պրատ կարդալով միայն բաւականանում։ Եւ ինչով են արդարացնում այդ մարդիկը իրանց անտարբերութիւնը. կամ նրանով որ այդ գրուածները անմատչելի են իրանց հասկացողութեան կամ այն համոզմունքով, թէ Արևմուտքի և մինչև անգամ Ռուսաստանի դաստութեան ու դաստիարակութեան սիստէմները անպէտք են հայ երեխայի համար, կամ այն ինքնահաւան կարծիքով, թէ իրանք իբր թէ արդէն շատ բան լսել ու կարդացել են ուրիշ տեղ և վերջապէս այն հեգնական ժպիտով, որի մէջ հեշտութեամբ կարդում ես՝ «մյ անխելքներ, ինչու ենք ի զուր գլխներս ցաւեցնում. քանի որ մեզանից պահանջող չը կայ—կը լըլըւանք, իսկ հէնց որ մեր տէրերը խելքի կը գան—ով կարող է մեզ արգելել հացթխութեամբ պարապել։»

Ես ի հարկէ ախորժակ չունեմ այստեղ գայլէ ատեաարաններ կարդալ դրանց ամենի գլխին. ես կը բաւականանամ միայն երկու նկատողութիւնով։

Ասենք թէ, պարոններ, մեր մանկավարժները անընդունակ են յաջողութեամբ ժողովրդականաց-

*) Այս յօդուածը խսկապէս պատրաստված էր «Վարժարանի» համար, որի խմբագրութիւնը լիովին համապատասխան չը գտաւ իր ամսագրի բռնած ուղղութեանը։ Տ. Փ.

Մամնաւորելով խօսքս ապագայ ընտրութիւնների մասին, ցանկալի է, որ այդ ընտրութիւնները անցեալին չը նմանվէին. բաւական չէ որ մի վարչութեան մէջ գտնվում են մի քանի հասկացողներ, պէտք է աշխատել գոնէ մեծամասնութիւնը դոցանից լինի: Ունենալով մի փոքր ի չատէ կանօնաւոր քաղաքային վարչութիւն, ապահովված է լինում որպէս քաղաքի բարեկարգութիւնը, նոյնպէս և նորա բնակիչների բարեկեցութիւնը:

Այս տարի Դարաչիչագի փօստատունը կառավարում է Թիֆլիսից ուղարկված պ. Ց. Թառումեանը և նրան օգնական պ. Վարամադզէ. երկուսն էլ գրաւել էին իրենց գործունէութեամբ Դարաչիչագի հասարակութեան ուշադրութիւնը: Շնորհակալութիւն Թիֆլիսի փօստատան կառավարչին իր գեղեցիկ ընտրութեան մասին:

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մենք հեռագրեցինք Ս. Պետերբուրգի մեր աշխատակից պ. Գասպար Եաղուբեանին, խնդրելով նրան լինել «Մշակի» ներկայացուցիչ Տուրգենեվի թաղման հանդիսին: Պ. Եաղուբեան սիրով ընդունեց մեր առաջարկութիւնը:

—

Սեպտեմբերի 4-ին, կիրակի օր, պէտք է բացվէր Թիֆլիսից ոչ հեռու Ցինամզվարիանտ-Կարի տեղում, Սագուրամի ձորի մէջ, գիւղատնտեսական մի դպրոց: Մենք ստացանք դպրոցի հոգաբարձուից, պ. Ի. Ցինամզվարօվից, մի գրաւոր հրաւէր դպրոցի բացմանը ներկայ գտնվելու համար: Բայց որքան էլ ցանկալի էր մեզ ներկայ գտնվել բացման հանդիսին մի դպրոցի, որի նմանը իր ուղղութեամբ և պրօգրամայով դեռ ևս չը կայ մեր անդրկովկասեան գիւղերում, չատ ցաւում ենք որ բազմաթիւ զբաղմունքներ արգելեցին մեզ իրագործել մեր ցանկութիւնը:

—

ԱՍԽԱԲԱԴԻՑ ստացած մի մասնաւոր նամակից քաղում ենք հետեւեալ լուրը: «Պարսկաստանից եկող հայերից լսում ենք որ Խօրասանից Արղաբիլ գնալու ժամանակ, Սարգաբարի ճանապարհին պարսիկները յարձակվելով մի հայի վրա, կողոպտեցին և սպանեցին նրան: Դիակը մինչև այսօր յայտնի չէ ուր են թաղել: Ասում են որ այդ հայը երևանցի է, Նազարէթ Նարեկեան անունով պատկերահանը:»

—

ՇՈՒՇՈՒԻՑ մեզ ուղարկել են հետեւեալ հերքումը, որ մենք, մեր կողմից ուրախութեամբ զետեղում ենք մեր լրագրում: «Ձեր լրագրի № 113 մէջ տպված լուրը Շուշու փօստատան մասին բոլորովին անհիմն և սուտ է: փօստատան ծառայողները, հակառակ լուրի մէջ յայտնած տեղեկութեան, ամեն կերպ աշխատում են ծառայել հասարակութեան յարմարութեանը և թէպէտ նոր հրատարակված օրէնքներին համեմատ իրաւունք ունեն աւելի խստութեամբ վարվել ստացողների հետ, այնու ամենայնիւ միշտ աշխատում են հաճելի լինել հասարակութեանը իրանց վարքով և պատրաստականութեամբ կատարել ամեն մինի ցանկութիւնը: Խորհուրդ կը տանք «Մշակի լրատուին զգուշութեամբ հաղորդել տեղեկութիւններ լրագրի խմբագրութեանը, չը յափշտակվել կոյր կրքերով, զգոյշ ընտրութիւն անել հաղորդած տեղեկութիւնների մէջ:»

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են: «Տէրութիւնից Երեւանում հիմնած Ուսուցչական սեմինարիա չատ լաւ է գնում: Սեմինարիայի կառավարիչը բոլորիս սէրը և համակրութիւնն է վայելում: Հայ ազգաբնակութեան մէջ նա մեծ ժողովրդականութիւն ունի, որովհետև չատ սիրով և մարդասէր կերպով է վարվում աշակերտների հետ:»

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները լի են Տուրգենեվի մասին համակրական յօդուածներով: Ռուս լրագիրները արտատպում են և այն համակրական, զգացված յօդուածները Տուրգենեվի մասին, որոնք երևացել են ֆրանսիական, գերմանական, անգլիական, լեհական, սլավօնական լրագիրներում: Տուրգենեվ ամենքից սիրված էր, որովհետև անկողմնապահ, համբերող մարդ էր. նա յարգում էր ամեն ազգութիւն: Տուրգենեվի մարմինը պէտք է բերվի Ս. Պետերբուրգ, որտեղ այժմ մեծ պատրաստութիւններ են տեսնվում հռչակաւոր ռոմանիստի թաղման հանդէսը կատարելու համար: Շատ տեղ հիմնում են ստիպենդիաներ Տուրգենևի անունով, արդէն ստորագրութիւն է բացված նրա արձանը կանգնեցնելու համար: Լրագիրները հաղորդում են որ այն աստիճան չատ են Ս. Պետերբուրգի մէջ պատուիրած փունջեր և պսակներ, որ գինը թէ բնական և թէ արուեստական ծաղիկների վրա սաստիկ բարձրացաւ:

—

«Դրօէբա» լրագիրը հաղորդում է որ Դիզոմ գիւղում մի գիւղացի իր տան բագը դրստելու ժամանակ, բաց է արել մի հոր, որի մէջ գտել է թաղված հին պղնձեղէն իրեղէններ, որոնց թըւում երեք հատ ափսէ հետեւեալ արձանագրութիւններով. ա) վրաց թագաւոր Վախտանգ, բ) Մանուչար նախարար, իսկ երրորդ ամանը կրում է հայերէն արձանագրութիւն, որի միտքը վրաց լրագիրը մեզ չէ հաղորդում:

—

«Русскій Курьеръ» լրագիրը հաղորդում է որ «Գօլօս» լրագրի խմբագիր-հրատարակող Ա. Կրաեվսկի, ծախեց իր լրագիրը 275,000 րուբլ գումարով, մի ընկերութեան վրա: Այժմ կազմվում է մի նոր խմբագրութիւն և գլխաւոր աշխատակիցների թւում, ինչպէս ասում են, լինելու է Մօսկվայի համալսարանի նախկին պրօֆէսօր Լիւբիմօվ, նոյնպէս մի քանի պրօֆէսօրներ Կիևի և Խարկովի համալսարանների: Լուր կայ որ «Հավասի ընկերութիւնը» կապալով է վերցրել «Գօլօսի» նոր հրատարակողից լրագրի յայտարարութիւնների իրաւունքը, պարտաւորվելով վճարել յայտարարութիւնների համար աւելի քան հ ա ր ի ւ ր հ ա զ ա ր րուբլ տարեկան:

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այս տարի Գառնի-Բասարի գաւառում խաղողի բերքը չատ առատ է:

—

Օգոստոս ամսի վերջին օրերից մեզ գրում են ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ հետեւեալը: «Գէորգեան ճեմարանի աշակերտներից չատերը քաղցած, անտէր անց ու դարձ են անում Վաղարշապատի փողոցներում: Հայրենիքից նոր վերադարձած աշակերտներին թոյլ չեն տալիս մի գիշեր անգամ ճեմարանում մնալու. չատերը հեռաւոր տեղերից եկել են, խնդիր են տուել թէ աղքատ են, չեն կարող երթեւեկ լինել,—բայց ոչ ոք նրանց վրա նայող չը կայ: Նոցա ստիպում են նորից վերադառնալ հայրենիք և սպասել խնդիրների պատասխանին: Արդէն 50 հոգի խեղճ որդեգիրներից երթեւեկ են արել, որոնցից հազիւ 10 հոգի կարողանան Վաղարշապատում ապրել. իսկ մնացածները մի կտոր հաց չունեն ուտելու: Փոխանակ եղած որդեգիրներին պահելու, հներին արձակեցին, երթեւեկ դարձրին, իսկապէս կատարեալ աղքատութեան, մուրացկանութեան դատապարտեցին:»

—

Լսում ենք որ Թիֆլիսի ծնողներից մի քանիսներ, իմանալով թէ Պետրոս Սիմէօնեանցն է նըշանակվել տեսչի պաշտօնակատար Գայեանեան օրիորդական դպրոցում, սկսել են յետ առնել դպրոցից իրանց աղջիկներին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

— Գերմանական կառավարութիւնը հասկացաւ, որ իր խիստ յօդուածներով Ֆրանսիայի դէմ անբաւականութիւն է պատճառում միւս պետութիւններին և աշխատում է արդարանալ իր կիսապաշտօնական լրագիրների մէջ: «Nordd. Allg. Zeitg.» լրագիրը ասում է. «Journal des Debats» լրագիրը ենթադրում է, որ գերմանական քաղաքականութեան հիմնական սկզբունքն է՝ առանձնացնել Ֆրանսիային: Եթէ գերմանական քաղաքականութիւնը փաստերով գնահատէին, կը տեսնէին, որ ընդհակառակը Գերմանիան մինչև այժմ ունեցել է և այսուհետև էլ կունենայ բարեյօժար դիրք Ֆրանսիայի վերաբերութեամբ ամեն ժամանակ, երբ ֆրանսիական չահերը դուրս չեն եկել օրինական չրջանից: Գերմանիան ցանկանում է միայն, որ Ֆրանսիան պահպանէ Ֆրանկֆուրտի խաղաղ դաշնագրի որոշումները: Այդ որոշումների յարգելը դրացի պետութիւնների մէջ կը հաստատէ ամենալաւ խաղաղ յարաբերութիւններ: Ֆրանսիան ոչ մի տեղ Գերմանիայի մրցմանը չէ հանդիպում: Գերմանիայի փառասիրութիւնը սահմանափակվում է իր իրաւունքների պաշտպանութեամբ: Ֆրանսիայի պետական բոլոր անձինք կարող են վկայել, որ ֆրանսիական արտաքին քաղաքականութիւնը մշտապէս վայելել է Գերմանիայի բարեմիտ ուշադրութիւնը:

—Ունգարիայի մէջ, չը նայելով զօրքերի միջամտութեանը, հրէական անկարգութիւնները չեն դադարում: Շեմնիցի մէջ մօտ 700 գիւղացիներ, գիւղական դրագրի առաջնորդութեամբ, սկսեցին յարձակվել հրէական տների վրա: Դրագրին կալանաւորեցին: Հրդեհաշէջ գինուորները հրաման ստացան ընդդիմադրել խռովարարներին, բայց նրանք հրաժարվեցան այդ պատուէրը կատարելուց և ընդհակառակը նպաստեցին մի քանի անձանց արձակմանը, որոնք կալանաւորված էին անկարգութիւնների պատճառով: Նիրեղհազի մէջ ամեն օր ջարդում են լուսամուտները հրէական տների մէջ:

—«Diritto» լրագիրը տպել է հետեւեալ յօդուածը: «Իտալական մի քանի մինչև անգամ յարգելի լրագիրներ վերջին ժամանակներում տեղեկութիւններ էին հաղորդում այն պայմանադրութիւնների մասին, որոնց ընդունել է իր վրա Իտալիան միւս պետութիւնների վերաբերութեամբ եւրօպական խաղաղութեան պահպանելուն նըպաստելու նպատակով: Այդ լրագիրները մինչև

նել իրանց մասնագիտութիւնը. ասենք թէ դրանցից մանաւանդ պ. Ս. Մանդինեանցը իր գեղեցիկ, հարուստ մտքերը դնում է մեր առաջ մի խիստ մութ, գրեթէ մեռած լեզուով. ասենք, ասում եմ, որ այդ բոլորը զուտ ճշմարտութիւն է,—բայց միթէ մեր մէջ չը կայ, ճշմարիտ, այնչափ ներողամտութիւն, որ կարողանանք անվրդով տանել մեր մանկավարժական դատարկ գրականութեան այդ հազուագիւտ աղամանդների պակասութիւնները.—մտածեցէք փոքր ինչ:

Իմ նկատողութիւնը վերաբերում է այն, մանաւանդ միջնակարգ դպրոցների, ուսուցիչներին, որոնք կարծում են թէ «արդէն իրանք չատ բան գիտեն» և որոնց մասին ես էլ միշտ պնդել եմ թէ ունեն մեծ ձեռնհասութիւն նորանոր սընունդ գտնել մեր աղքատ մանկավարժական գրականութիւնից դուրս իրանց լաւ ծանօթ ռուս կամ այլ եւրօպական գրականութիւնների մէջ: Բայց միթէ լոկ բառերով գինուորվելով կարող եմ ցոյց տալ այդպիսիների ծայրայեղ պարծենկոտութիւնը—քիչ էր մնում ասէի սնախօսութիւնը—եթէ ոչ հանդէս բերելով նրանց երկարամեայ գործունէութեան արդիւնքները: Շատ ցաւում եմ, բայց ես մեղաւոր չեմ, եթէ իմ անվարժ գրիչը չի թոյլ տայ ինձ լիովին ու կենդանի դուրս բերել այն պատկերը, որ այնքան ծանր տպաւորութիւններ է թողել իմ պատանեկական սրտի վրա:

Չորս տարի սրանից առաջ ես աւարտեցի իմ ուսումը Անդրկովկասի այն հայ միջնակարգ ուսումնարաններից մէկում, որ մինչև Գէորգեան ճեմարանի հիմնվելը, մի քանի տասնեակ տարիների ընթացքում, համարվել է ամենաընտիրը իր տեսակի մէջ: Այդ գերազանցութիւնը կայանում էր նրա ուսումնական չրջանի ընդարձակութեան, ուսուցիչների բարձր կրթութեան և նիւթական միջոցների առատութեան մէջ: Իմ աշակերտութեան ժամանակ այդ դպրոցը ունեցաւ առաջին անգամ, յատկապէս իմ ընկերակիցների խմբի համար վեցերորդ և եօթներորդ նոր դասարաններ, որոնցից վերջինը մասնագիտական-մանկավարժական դասընթացքով: Թողնելով վերջին դասատունը իր մասնագիտութեան պատճառով, ես կը ցոյց տամ այստեղ թէ ինչ պաշար կար մեր գլխներումը, երբ մենք աւարտեցինք մեր հանրակրթական ուսումը դպրանոցի վեցերորդ դասատան մէջ: Դրա հետ ի հարկէ կը յարակցեմ և այն դասատուութեան ձևերը, որոնցով մեր ուսուցիչները արժանացրել են մեզ ստանալ իրանց գիտութիւնից մի քանի փշրանքներ:

Սկսում եմ կ ր օ ն ի ց:

Դեռ ես—այսուհետև իմ «ես»-ը չի վերաբերի միայն իմ անձնականութեան, այլ դա կը լինի մի հաւաքական դերանուն, ընկերներիս մեծամասնութեան ներկայացուցիչ—մինչև օրս էլ չեմ հասկանում, թէ ինչ նպատակներ ունէր աչքի առաջ մեր կրօնուսոյցը այդ երկար ու ձիգ տարիների ընթացքում: Սկսած չորրորդ դասատնից, որտեղից, եթէ չեմ սխալվում, մեր տէրտէրը սկսում էր իր առարկայի խոր ու մութ կէտերը թափանցել,—ես ոչ մի տարի մինչև քննութիւնների մօտենալը չը գիտէի մեր դասընթացքի $^1/_{50}$ մասն անգամ, իսկ քննութեան համար, օգուտ քաղելով երկու կամ երեքօրեայ արձակուրդից, ես անգիր էի անում, որքան ոյժս պատում էր, վարժապետիս տետրակից: Ինձ թւում էր թէ այդ անգիր արածս մի բոլորովին անծանօթ բան էր, բայց վարժապետս և ընկերներիցս մէկը կամ չատ չատ երկուսը պնդում էին, թէ ամբողջ տետրակը տարվայ մէջ՝ քիչը հինգ անգամ կրկնած ենք. ես խօսքս յետ էի վերցնում:

Դասատան մէջ տէր հայրը խօսում էր կարծես ակամայ, մի անհամ—բթացնող ձայնով. ինձ թւում էր թէ նա ճնշվում է մի անտեսանելի ծանրութեան տակ: Նա խօսում էր իւրաքանչիւր դասին մօտ $^3/_4$ ժամ, ուղղելով չարունակ իր հայեացքները իմ ընկերներից դէպի մինը—մենք ութ հոգի էինք—որ պատրաստվում էր քահանայ դառնալու: Տէր հայրը գիտէր որ բացի այդ քահանացուից իրան ոչ ոք չէր լսում և նա հաշտվում էր իր վիճակի հետ, իսկ մենք բոլորս պարապած էինք լրագիր կարդալով, փսփսալով, չիմացած դասերը պատրաստելով կամ ճաշներ բռնելով: Դասի մնացած քառորդ ժամը կամ տասը րոպէն տէր-հայրը գործ էր դնում մեր կամ գլխաւորապէս յիշեալ տէրտէրացուի գիտեցածը քննելու, թէև այնտեղ էլ նա ինքը, երևի իր չափազանց բարութիւնից, աւելի չատ էր խօսում, քան նոյն իսկ պատասխանող աշակերտը: Բայց մեր ամսական ու տարեկան թուանշանները միշտ հնգերից էին բաղկացած լինում. 4 ստանալը արտասովոր բաների կարգն էր անցել:

Չը նայելով մեր վայելած արտօնութիւններին, մենք ի չարն էինք գործ դնում, մանաւանդ վեցերորդ դասատան մէջ, տէր հօր անսահման համբերութիւնը: Այստեղ մեզ թոյլ էինք տալիս զանազան օյիններ սարքել. ի միջի այլոց մենք սովորութիւն էինք չինել հերթով (2—3 հոգի) փախչել նրա դասերից կամ մինչև անգամ անյայտանալ ժամանակ առ ժամանակ ամբողջ դասատնով նրա դասերի սկզբին դպրոցի ծածուկ տեղերում: Դուրս գալով քառորդ ժամից յետոյ մեր որջերից, մենք գըտնում էինք մեր բարի կրօնուսոյցին դասատան մէջ մէն-մենակ և մենք, ինչ ասել կուզէ, արդարացնում էինք մեզ զանազան պատճառաբանութիւններով: Շատ ծիծաղելի էին իմ կրօնական վիճաբանութիւնները դպրոցից դուրս:

Ինձ աւելի բարկացնում էր մանաւանդ այն հանգամանքը, որ չէի կարողանում մինչև անգամ ցոյց տալ ինձ հետ վիճողներին պարզ ու որոշ մեր եկեղեցու դաւանաբանական (դօգմատիկական) կողմերը, նրա և միւս քրիստոնեայ եկեղեցիների տարբերութիւնը դէպի տիեզերական եկեղեցական ժողովները և այլն և այլն, որոնց մասին մեր կրօնուսոյցը հազար անգամ ասել ու խօսել էր, բայց այդ բոլորը մեր մի ականջից մտնելով, իսկոյն միւսից դուրս էր գնում:

—

Գալիս եմ մ ա յ ր ե ն ի — հ ա յ ե ր է ն լեզուին:

Ոչ թէ միայն աշակերտութեանս ժամանակ, այլ նոյն իսկ հիմա, երբ իմ առաջնակարգ դիպլօմը գրպանիս մէջը դրած, ամբողջ չորս տարի ուսուցչութիւն եմ արել—նոյն իսկ հիմա, ասում եմ, չատ թոյլ եմ զգում ինձ իմ մայրենի լեզուի—այն էլ աշխարհաբար—գիտութեան մէջ: Դեռ ես մի ամիս չը կայ, որ տեսուչս մանկավարժական ժողովում, ամբողջ ուսուցչական խմբի ներկայութեամբ, չեչտելով ասեց ինձ՝ դուք, պարոն, ա մ ե ն ե ւ ի ն կ ա ր դ ա լ չ ը գ ի տ է ք: Հիանալի՜ է… հայոց լեզուի ուսուցիչ և հայերէն կարդալ չը գիտեմ: Խոստովանելով մի կողմից այդ նախատինքի թէև խիստ, բայց հիմնաւոր լինելը որպէս փաստ, ես ի հարկէ չտապեցի ինձ արդարացնել նախ այն ընդհանուր երևոյթով, որ ինձանից լաւ կարդացող իմ ծանօթ հայ ուսուցիչների մէջ չատ քիչ կարելի է գտնել և երկրորդ՝ այն բնական ընդդիմադրութեամբ, որի տակ դեռ ես ճնշվում եմ ես, չը կարողանալով ջարդ ու փշուր անել միանգամից իմ բոլոր տարտարոսական տանջանքներով հանդերձ այն հաստարմատ տիրացուական կարդալու ձևերը, որ այնքան եռանդով, երկար տարիների ընթացքում, մտցրել են իմ մէջ իմ նախկին ուսուցիչները: Կարծես այժմ էլ, նստած աշակերտական սեղանի վրա, լսում եմ ընկերներիս տաղտկալի, կիսակենդան ընթերցանութիւնը

անգամ այնքան հեռու են գնում, որ տպում են դաշնագրի իսկական օրինակը, մինչդեռ դա ոչոքի յայտնի չէ կարող լինել: Տպված տեղեկութիւններից երեւում է, որ ով էլ ում հետ պատերազմ սկսի, Իտալիան պէտք է մասնակցէ այդ պատերազմին: Մենք հարկաւոր ենք համարում նախազգուշացնել իտալացիներին, որ նրանք հաւատ չընծայեն այդ լուրերին»:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Շատակեր մեղուները: Րիօ-Ժանէյրօի բանկի մի գանձապահ այս օրերս մի վերին աստիճանի զարմանալի գլուխ արաւ: Նա մի անգամ տեսաւ, որ դրամարկղից 50,000 դոլլար գումար պակաս է և մի և նոյն ժամանակ ապացուցեց բանկի դիրեկտօրներին, որ այդ փողը ինքն չէ փանել, և որ այդ բանում մեղաւոր են Բրազիլիայում յայտնի տեսակին պատկանող սպիտակ մեղուները, որոնք թուղթ կրծելու սովորութիւն ունեն: Որպէս ապացոյց նա ցոյց տուեց փոշի դարձրած թղթի կոյտը, որը, նրա խօսքերով կերած բանկային տոմսակների մնացորդն էր: Ոբոլհետև մեղուներին անկարելի էր դատի կանչել, այդ պատճառով, որպէս ասում է մի բրազիլիական թերթը, ճարպիկ գանձապահը անպատիժ մնաց:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 2 սեպտեմբերի: 1881 թուականի մարտի 1-ի եղեռնագործութեան տեղում տաճարի հիմնադրութիւնը կը կայանայ սեպտեմբերի 15-ին կամ 20-ին: Այսօր կազանսկի մայր եկեղեցու մէջ կատարվեցաւ Իվան Սերգէեվիչ Տուրգենևի հոգեհանգիստը: Ամեն տեղ նուիրատուութիւններ են հաւաքվում յօգուտ Տուրգէնևսկի հրդեհից վնասվածների: „Новости“ լրագրին յայտնված է առաջին նախազգուշութիւն նրա անկերև համակրութեան համար դէպի մի լրագրի ուղղութիւնը, որին զսպելու համար կառավարութիւնը ստիպված էր մի քանի տարիների ընթացքում պատիժներ գործ դնել, և „Школьная злоба дня“ յօդուածի պատճառով, որտեղ ուսումնարանների դրութիւնը մռայլ գոյներով է նկարագրված կառավարութեան ուսումնարանական գործունէութիւնը բծաւորելու նպատակով: Լրագիրները հաղորդում են, որ ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրութիւնը համաձայնութիւն կայացրեց երկաթուղիներից շատերի հետ քանակութեամբ անասուններ տեղափոխելու մասին. այդ պատճառով անասունների անցնելու շատ ճանապարհներ կը փակվեն:

ԲԵՐԼԻՆ, 2 սեպտեմբերի: Կիսապաշտօնական „Nord. Allg. Zeitung.“ լրագիրը, պատասխանելով Բեռլինի և Վիէննայի լրագիրներին, որոնք պնդում են, իբր թէ մի քանի պետութիւններ Գերմանիայի առաջնորդութեամբ սաստիկ գրգռված են Ռուսաստանի դէմ նրա քաղաքականութեան պատճառով Բօլգարիայի մէջ և իբր թէ նրանք նշանաբան են ընդունել „Եւրոպան Ռուսաստանի դէմ“, ասում է. „Մենք կարող ենք վկայել, որ առաջնորդող շրջաններում ամենևին գրգռումն չէ նկատվում Բօլգարիայի պատճառով և „Եւրոպան Ռուսաստանի դէմ“ նշանաբանը ամենևին չէ համապատասխանում գործերի դրութեանը և սխալ է: Վիէննայի, Բեռլինի և անկասկած Իտալիայի մէջ էլ ցանկութիւն է տիրում Ռուսաստանի հետ խաղաղ ապրել: Չը կայ մի պետութիւն, որի շահերը պատերազմ պահանջէին, որովհետև ով էլ սկսի պատերազմ, լինի նա միացեալ Եւրոպան, թէ առանձին պետութիւն՝ պատերազմի հետ կապված դժբաղդութիւնները, եթէ մինչև անգամ այդ պատերազմը յաղթական լինի, նոյնը կը լինեն: Եթէ Ռուսաստանի հետ պատերազմ սկսվի, դժբաղդութիւնները չեն վարձատրվի մինչև անգամ քաղաքական շահերով: Աւելի չը կայ Ռուսաստանից մի բան պահանջել, ուրեմն բարձր խօսքեր ինչպէս „Եւրոպան Ռուսաստանի դէմ“ անօգուտ են: Նրանք կարող են միայն ռուս ժողովուրդին համոզմունք ներշնչել, իբր թէ յարձակումն է պատրաստվում Ռուսաստանի վրա: Իսկ Բօլգարիայի վերաբերութեամբ, ինչպէս յայտնի է, մինչև այժմ ոչ ոք չէ գանգատվել, չը բացառելով մինչև անգամ այդ հարցով հետաքրքրված պետութիւնը՝ Թիւրքիան: Դրանից կարելի է եզրակացնել, որ պետութիւնների գրգռումն Ռուսաստանի դէմ գոյութիւն ունի սուտ լուրեր հնարողների երևակայութեան մէջ:

ՑԱՐԻՑԻՆ, 2 սեպտեմբերի: Բասկունչակ լճի մօտ հանք է գտնված, որ ունի 50% ծծումբ:

ՎԻԷՆՆԱ, 2 սեպտեմբերի: Աւստրիական կայսրի առաջարկած Ռուսաց կայսրի կենացի առիթով կիսապաշտօնական „Fremdenblatt“ լրագիրը ասում է, որ այդ կենացը վկայում է Աւստրիայի և Ռուսաստանի բարեկամական յարաբերութիւնների անխախտութիւնը:

ՓԱՐԻԶ, 2 սեպտեմբերի: Բուրէի տեղ Ֆրանսիական դեսպան Չինաստանի մէջ նշանակված է Պատենոտր:

ԼՕՆԴՕՆ, 2 սեպտեմբերի: Հօն-Կօնգից հաղորդում են, որ Ֆրանսիացիները կռիւ ունեցան սև դրօշակների հետ Խանօի և Սօնտայի մէջ, որի ժամանակ երկու կողմերն էլ նշանաւոր կորուստներ ունեցան: Ֆրանսիացիները յետ քաշվեցան օգնական զօրքերին սպասելու համար: Կանտօնի մէջ ագդարարութիւններ յայտնվեցան, որոնք գրգռում են ազգաբնակութիւնը օտարազգիների դէմ: Ֆուչանգի մէջ անկարգութիւններ ծագեցին, որոնց դրդեց „Սպիտակ Լիցի“ գաղտնի ընկերութիւնը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 սեպտեմբերի: „Nordd. Allg. Zeitg.“ լրագրի յօդուածի առիթով ռուսաց քաղաքականութեան մասին Բօլգարիայի մէջ, „Journal de St.-Petersbourg“ բաւականութիւն է յայտնում և ասում է. „Ռուսաստանը չէ ձգտում փառասէր նպատակների Բօլգարիայի մէջ, բայց անհրաժեշտ էր վերջ դնել այն դրութեանը, որ սպառնում էր վնասել իշխանի հեղինակութեանը և ժողովրդի սիրոյն դէպի նա: Այդպիսի նպատակ ունի Եօնինի յանձնարարութիւնը: Վճռված է տալ բօլգարական ազգային ժողովին օրգանական մի նոր կանօնագրութիւն, որ հիմնված լինի պահպանողական սկզբունքների վրա, որովհետև միայն այդ ճանապարհով կարելի է վերականգնել իշխանի համաձայնութիւնը ժողովրդի հետ, իշխանի նշանակութիւնը կը մեծանայ և ժողովուրդը կը հանգստանայ: Ուրեմն Եօնինի յանձնարարութեան նպատակն է հաշտութիւն և հանգստութիւն: Պետութիւնները այդ բանի մէջ համոզված են, ուրեմն օտար լրագիրների դատողութիւնները Ռուսաստանի փառասէր դիտաւորութիւնների մասին անտեղի են և երևակայական:

ԿՕՊԵՆՀԱԳԵՆ, 3 սեպտեմբերի: Տօնի ժամանակ Տիվօլիի մէջ հասարակութիւնը ոգևորութեամբ ընդունեց „Жизнь за Царя“ օպերայի կտորները, որոնց կատարեցին ռուսաց և դանիական երաժիշտները: Տօնը վերջացաւ ոգևորված աղաղակներով ի պատիւ Ռուսաց կայսրի և դանիական թագաւորի: Գլադստօն իր ընտանիքի հետ ծովային զբօսանք կատարելու ժամանակ մտադիր է այցելել Կօպենհագեն:

ՓԱՐԻԶ, 3 սեպտեմբերի: Տօնկինից ստացված պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ Ֆրանսիացիները սեպտեմբերի 1-ին վերցրին թշնամու դիրքերը, կորցնելով 54 մարդ սպանվածներ և վիրաւորվածներ: Թշնամու կորուստները հասնում են 1,000-ի:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 2 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 62 կ., երկրորդ 94 ր. 75 կ., երրորդ 94 ր. 25 կ., չորրորդ 94 ր., հինգերորդ 94 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 215 ր. 50 կ., երկրորդ 207 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր., երկրորդ 92 ր., երրորդ 92 ր., ոսկի 8 ր. 28 կ.: Ռուսաց 1 ռուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $23^{7}/_{8}$ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա $203^{3}/_{4}$ մարկ, Փարիզի վրա $251^{3}/_{4}$ ֆրանկ: Բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Նրանց ձայնը չունի ոչինչ ելևէջներ, հնչիւնները դուրս են թափվում բերանից երբեմն նօսրացած կուչ՝ եկած քթից, երբեմն թանձրացած խռպոտ կոկորդում, երբեմն կտրտած թլուատ լեզուից. նրանք սլանում են երբեմն որպէս սանձարձակ նժոյգներ, կուլ տալով աջ ու ձախ բառերի վերջին վանկերը. Նրանց դէմքը չէ արտայայտում ոչ վիշտ, ոչ ուրախութիւն, ոչ զայրոյթ, ոչ ատելութիւն և ոչ մի այլ կրքի նշան,—մեքենայութիւնը կատարեալ է:

Շատ քիչ էր տարբերվում մեր կարդալուց նրա անբաժանելի ընկեր—խօսալը: Նոյն անհամ, անկենդան ձայնը, աւելացրած մեր մաքերի անաբուեստ դասաւորութիւնն ու կապակցութիւնը, մեր բառերի մթութիւնը, աղքատութիւնն ու թուլութիւնը:

Բայց ամենից ողորմելի էր մեր գրելու, այսինքն շարադրելու ընդունակութեան աստիճանը: Մեր շարադրութիւնների մեծ մասը զուրկ էին ինքնուրոյնութիւնից. Նրանք փոխադրութիւններ էին գրականական բովանդակութեամբ, այսինքն մեզ տալիս էին մի կարճ գլուխ, օրինակ Մովսէս Խորենացուց և մենք պէտք է ընդարձակէինք: Բայց աւելի ծիծաղելի էին մեր այն ինքնուրոյն շարադրութիւնները, որոնց մէջ մենք աշխատում էինք մեզ հեղինակ ցոյց տալ մեր ճռճռաղ ֆրազներով: Ամեն մի հասարակ միտք, դատողութիւն յայտնելու համար մենք անհրաժեշտ էինք համարում դիմել Պառնասի մուսաների աջակցութեան. ճոռոմաբանութիւնը կանգնած էր մեզ մօտ իր զարգացման վերնագոյն աստիճաններից մէկի վրա, առանց որի մեր շարադրութեան, ինչպէս ասում են, լաղաթը կորչում էր: Երբեք չեմ մոռանայ կեանքիս մէջ մեր վերջնական հարցաքննութիւնը հայոց լեզուից երկու հոգաբարձուների ներկայութեամբ: Այդտեղ ես առաջին անգամ նկատեցի որ մեր գրելու ճաշակը սոսր է ամենայն կրիտիկայից. հոգաբարձուների արհամարհական հայացքները իմ շարադրութեան ընթերցանութեան ժամանակ միացած դառն ժպիտների և խոր ցաւակցութեան հետ, սարսափեցնում էին ինձ: Ընթերցանութիւնը աւարտելուն պէս նրանք խնդրեցին ինձ ամփոփել նորից իմ դատողութիւնները, դուրս ձգելով շարադրութիւնիցս նրա բանաստեղծական մասը, բայց իմ բոլոր ջանքերը իզուր անցան...

Չեմ կարող չասել վերջապէս և քանի մի խօսք գ ր ա բ ա ր լեզուի վրա: Դեռ ես երեք տարի սրանից առաջ ես ասում էի. «Գրաբար լեզուի ուսումը մեր ազգային դպրոցների բարձր դասատներում ոչ միայն կարեւոր, այլ ամենաանհրաժեշտ է, բայց նրանց դէպի աշխարհաբարը ցոյց տուած խորին անտարբերութիւնն ու արհամարհանքը միանգամայն դատապարտելի է: Կարդացէք այս րոպէիս *** դպրանոցի կամ մանաւանդ Գէորգեան ճեմարանի բարձր դասատան աշակերտների գրաբար, խրթին շարադրութիւնները,—և դուք կը զմայլէք. բայց աչքի անցրէք նրանց գրած աշխարհաբար մանաւոր նամակները,—և կը սարսափէք: Ոճէի սաստիկ խրթնութիւնը, բայերի խոնարհումը, բառերի հոլովումը, մտքերի ամբողջ դասաւորութիւնը մի կատարեալ բաբելոնական պատկեր են ներկայացնում, աշխարհաբար և գրաբար տարրների խառնուրդից: Բայց այդ դեռ բաւական չէ. Նրանց գործածած աշխարհաբար լեզուն ենթարկված է նախ՝ մեր պարբերական հրատարակութիւնների և երկրորդ՝ նրանց միւս դասական առարկաների ուսուցիչների բուռն ազդեցութեան: Այսինքն ուրիշ խօսքերով այդ ողորմելի կիսակենդան բարբառը ա մ ե ն և ի ն հ ա յ ո ց լ ե զ ո ւ ի դ ա ս ա տ ո ւ ո ւ թ ե ա ն ա ր դ ա ս ի ք ը չ է *)...» Այս հատուածից պարզ երեւում է որ մեր ուսումնարանում (որ այստեղ ծածկված է երեք աստղերի տակ) չը կային խսպառ հայոց աշխարհաբար, կենդանի լեզուի առանձին դասեր: Այսինքն մենք, աւարտելով մեր ուսումը մի հռչակված հայոցա զ գ ա յ ի ն-հոգևոր-դպրանոցում, չէինք սովորել ո չ մեր ա զ գ ա յ ի ն, կենդանի լեզուի քերականութիւնը և ո չ մեր ա զ գ ա յ ի ն, նոր գրականութիւնը, քանի որ մեր կեանքում մ ի ն ո ւ ա ն գ ա մ չ է ի ն ք կ ա ր դ ա ց ե լ ո չ Աբովեանցից, ոչ Նալբանդեանցից, ոչ Պէշիքթաշլեանից, ոչ Պռօշեանից, ոչ Բարխուդարեանցից, ոչ Սունդուկեանցից, ոչ Րաֆֆիից, ոչ Աղայեանցից և ոչ... ոչ ոքից: Այդպիսով մեր ընկերներից շատերը, որոնք սովորութիւն կամ միջոց չունէին ազատ ընթերցանութեամբ պարապել, դպրոցական փակ կեանքից պէտք է ընկնէին մի կողմից իրական կեանքի մի բոլորովին անծանօթ, ալէկոծ հոսանքի մէջ, իսկ միւս կողմից՝ որ աւելի ողբալին էր,—պէտք է դառնային հոգևոր և մտաւոր ա ռ ա ջ ն ո ր դ ն ե ր մի ժողովրդի, որի առաքինութիւնների ու մոլութիւնների, ցաւերի և ուրախութիւնների, տրամադրութիւնների ու ձգտումների մասին չունէին գրեթէ ամենատարրական տեղեկութիւններ:

Արտաքսելով այդպիսով իր կրտսեր քրոջը, հըրճվում էր գրաբարը մէն-մենակ հայոց լեզուի դասերին իր բոլոր փառահեղութեամբ: Միշտ գրաբար քերականութիւն, գրաբար ընթերցանութիւն, գրաբար շարադրութիւն, գրաբար փոխադրութիւն ու թարգմանութիւն: (Աշխարհաբար շարադրութիւն պատրաստում էինք մենք տարին մէկ կամ երկու անգամ):

Իբրև ընթերցանութեան նիւթ և լեզուական պարապմունքների կենտրոն ծառայել են մեզ՝ Ավետարանը՝ I, պ. Պալասանեանցի գրաբար քերականութեան մի քանի մանր յօդուածները՝ II, Եղիշէի պատմութիւնը III և IV և վերջապէս Խորենացու պատմութիւնը V և VI դասատներում: Զարմանալի մարդիկ են մեր «հայկաբանները». Նրանք կարծում են թէ գրաբար լեզուի ուսումնասիրելը պէտք է լինի հայի անհրաժեշտ նպատակը և ոչ թէ մի միջոց մի ուրիշ աւելի անհրաժեշտ նպատակին ծառայելու: Միթէ կարելի է այլապէս բացատրել այն հանգամանքը, որ ամբողջ վեց տարի քերականական վարժութիւններով պարապելուց յետոյ, մենք ճանաչում էինք մեր հին, կլասիկական գրողներից միայն երկուսին: Միթէ կարող էինք մենք մի որ և է գաղափար կազմել մեր անցեալ կեանքի վրա, կեանքի, որ լի է եղել բաղդի ամեն տեսակ պատահարներով, կեանքի, որ կրել է իր տևողութեան բազմաղան դարաշրջաններում քաղաքական, ընկերական, հոգևոր, մտաւոր ու ֆիզիկական յեղափոխութիւնների խայտաճամուկ կնիքները,—միթէ կարող էինք, ասում եմ, որ և է գաղափար կազմել այդ բոլորի վրա, առանց ծանօթանալու այդ անյայտացած կեանքի գրաւոր քլչատակարաններին—մատենագիրների հետ: Եւ միթէ հէնց նոյն իսկ լեզուական կողմից չահաւէտ չէր լինի դիմել միաժամանակ այդ գանձի բազմակողմանի աղբիւրներին:

(Կը շարունակվի)

*) Տես «Մշակ» լրագրի 1880 թ. № 230.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ
ԷՋՄԻԱԾՆԵՑՒՈՑ ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ԵԿԵ-
ՂԵՑՒՈՑ
ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՈՒՍՈՒՄՆԱ-ՐԱՆՈՒՄ
ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀԻՆԵՐԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ-ՆԵՐԸ
և
ՆՈՐԵԿՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼԸ
ՍԿՍՎԵՑԱՆ
ՕԳՈՍՏՈՍԻ 29-ԻՑ

Տեսուչ ուսումնարանի՝
կար. Թէմուրազեանց

Ուսումնարանը գտնվում է Լազարեվսկի փողոցի վրա, Մէլիք-Շահնազարեանցի տնե-րում։

6—7

«ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐՔԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱ-ԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ»

Հրատարակութեամբ լոյս տեսաւ և վաճառ-վում է Թիֆլիսի հայգրավաճառների մօտ ընտիր մատենագիրք՝

«ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ»

524 երեսից բաղկացած։ Գինն է 1 րուբլի։ Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել նա և վարչութեան գրասենեակը, այս հասցէով. Въ Правленіе Тифлисскаго общества изданія армянскихъ книгъ». Фрейлинская улица, домъ С. Корганова, № 4.

ՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉ կամենում է ունենալ **ԴԱՍԵՐ**։ Հասցէն Շավերդօվի գործակալութեան մէջ։

2—3 (1)

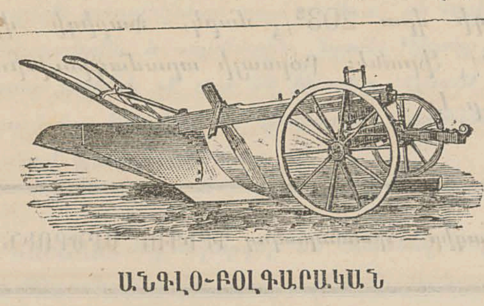

ԱՆԳԼՕ-ԲՕԼԳԱՐԱԿԱՆ
ԱՐՕՐՆԵՐ

ՀՕՎԱՐԴԻ ֆաբրիկայից ծախվում են ՊԵ-ՊԻՆՕՎԻ կօնտօրայում, Արծրունու Գալլէ-րէայում, Դվօրցօվայա փողոցի վրա։

Գինը 52 րուբլ է

1—3

Հաւլաբարի „**ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆ**“ Օրիորդաց ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը յայտնում է յարգելի հասարակութեանը, որ աշակերտուհիների ընդունելութիւնը կը սկսուի սեպտեմբերի 1-ից, իսկ կանոնաւոր ուսումը 10-ից։ Ընդունելութիւնը կը լինի ամեն օր, առաւօտեան 9 ժամից, մինչև 12։ Ուսումնարանը ունի երեք պատրաստական և բացվում է առաջին դասատուն։

Հոգաբարձու Ա. Մէլիք-Ակվազեանց

2—6

500 ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ

ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ գնելուց առաջ խնդրվում է ձեռնտու է տեսնել ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մահճակալների ընտրութիւնը և քանակութիւնը։ Արծրունու գալերէյ №№ 156, 157, 158, 159 և 160։ **ՈՒՇԱԴՐՈՒ-ԹԻՒՆ ԴԱՐՁՆԵԼ** այս համարների վրա։

2—10

Լոյս տեսաւ „Գինեգործութիւն“ անուանով բրօշիւր. ծախվում է „Կենտրոնական“ և „Կովկասեան“ դրավաճառանոցներում. գինն է 30 կ. գումարով առնողներին զիջումն կը լինի։ Գաւառներից կարող են պահանջել այս հասցէով. Малая Орбеліановская № 22, соб. д. Араму Харазьянъ.

Վ. Ռ.

КЕЛЕРСКАЯ УКСУСНАЯ ЭССЕНЦІЯ.

36—50

ЖЕСТЯНКА 20 ЧАШЕКЪ 1 РУБ.

Этикетъ утвержденъ Правительствомъ.

Подделка будетъ преслѣдуема строго закономъ.

ПРИ ТРЕБ: ПОЧТОЙ ПРИЛАГАТЬ НА ОТПРАВКУ.

(5. 10. 25) 12—24

Կուկիու ս. Աստուածածնի տղայոց ուսումնարանում աշակերտաց ընդունելութիւնը սկսվել է ամսիս 25-ից, իսկ կանոնաւոր ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 5-ից։ Ուսումնարանը ունի երեք պատրաստական-ներ. առաջին և երկրորդ պատրաստական-ները մի դասատան մէջ, երրորդը առանձին։

Հոգաբարձու՝ Բ. Փիրադեանց։

Թիֆլիսի քաղաքացիներից ի յիշատակ 1868 թ. ապրիլի 4-ին հիմնած ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ դիրեկցիան պատիւ ունի յայտնել, որ հիւանդանոցի մէջ սեպտեմբերի 1-ից հիւանդները ընդունվում են առաւօտեան 9 ժամից մինչև 1-ը կէսօրից յետոյ։

Հիւանդանոցի դիրեկտոր Դ. Լիսիցեվ։

ԲԺԻՇԿ ԿԻՆ
Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ

ընդունում է հիւանդներին առաւօտները մինչև 10 ժամը, երեկոյեան 5—7 ժ. Միխայլօվսկայա փողոց տուն № 91։ (Քաղաքային հիւանդանոցի հանդէպ)։

6—8 (2)

ՆՐԿԱԹԷ
ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ

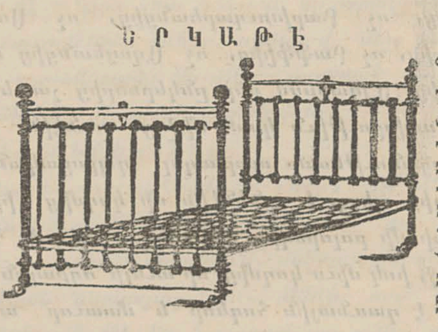

Մի հոգու համար 8 րուբլուց, երկու հոգու համար 14 ր., մահիճներ ծովային խոտով լցված 6—9 ր. **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ**։ Նոյն տեղը մեծ քանակութեամբ ԱՄԱՆՆԵՐ, դանակներ պատառաքաղներ և երկաթէ ԳՐԻՉՆԵՐ, կողպէքներ, թերիվ, տղամարդկերանց և կանանց ԹԱՄԲԵՐ, մատուցարաններ, ԿԼԷՕՆԿԱ, ռէվօլվերներ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ալբօմներ, կօնֆեկտներ, ԹԷՅ 1-ին հունձի և այն 25% աւելի լաւ և էժան քան թէ ուրիշ տեղ։

85—100

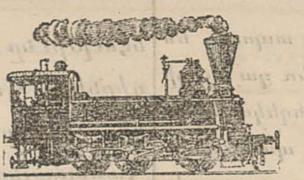

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԳՆԱՑՔՆԵՐ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՆԵՐԻ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ԲԱԹՈՒՄԻ ԵՒ ԲԱԳՈՒԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.		ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.
Բաթում . .	—	8— „ առ.	Բագու . . .	—	10—23 առ.
Սամտրեդի .	12— 2	12—18	Գանձակ . .	12—20	12—48 գիշ.
Րիօն . . .	1— 9	1—22	Թիֆլիս . .	7—49	8—31 առ.
Սուրամ . .	6— 8	6—11 երեկ.	Գօրի . . .	10—56	11— „
Միխայլօվօ .	6—23	6—33	Միխայլօվօ .	12—26	12—46
Գօրի . . .	7—53	8— 2	Սուրամ . .	12—58	1— 1
Թիֆլիս . .	10—25	11—11	Րիօն . . .	5—54	6— 9 երեկ.
Գանձակ . .	6—20	6—39 առ.	Սամտրեդի .	7— „	7—20
Բագու. . .	8— 8 երեկ.	—	Բաթում . .	11—21 երեկ.	—

ԽԱՌՆ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻ և ՍՈՒՐԱՄԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ		ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ
Սուրամ . .	—	1—38 գիշեր	Թիֆլիս . .	—	3—11
Միխայլօվօ .	1—50	2— 5	Գօրի . . .	6—30 երեկ.	6—41
Գօրի . . .	4— 6	4—30	Միխայլօվօ .	8—41	8—56
Թիֆլիս. . .	8—առաւ.	—	Սուրամ . .	9— 8 երեկ.	—

ԽԱՌՆ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ՍԱՄՏՐԵԴԻԻ և ՓՕԹԻԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ		ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ
Փօթի. . .	—	8—45 առ.	Սամտրեդի .	—	7—30 երեկ.
Սամտրեդի .	11—39 առ.	—	Փօթի. . .	10—24 երեկ.	—

ԹՈՅԼՏՈՒՈՒԹԵԱՄԲ
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՎԵՐԱՏԵՍՉԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ

Սօլօլակի և Բախչևվսկի փողոցների անկիւնում, Աղէքսանդր Ղորղանեանցի տանը, № 21

Առևտրական կուրսերի նպատակն է մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ այն երկու սեռի անձանց, որոնք որ կամենում են իրանց վաճառական գործունէութեանը նուիրել։

Կուրսերը կունենան երկու բաժին՝ մեծագոյն միամեայ դասընթացքով և փոքրագոյն երկամեայ դասընթացքով։

Աւանդելի առարկայք սոքա են՝ 1) Առևտրական տնտեսութիւն, 2) Առևտրական թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն, 4) Առևտրական թղթակցութիւն և 5) Առևտրական կանոնադրութիւն։

Տարեկան վարձը մեծագոյն բաժանման համար 125 րուբլի է. իսկ փոքրագոյնի համար 75 ր.։

Կուրսերի մանրամասն կանոնները և ծրագիրը թէ ռուսերէն և թէ հայերէն լեզուով կարելի է ստանալ ձրիապէս հիմնադրի բնակարանումը, եղբարց Ծովիանովների առևտրական տան գրասենեակում և „Մշակ“ լրագրի խմբագրութեան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք նոյն կանոնները և ծրագիրը ստանալու համար պէտք է դիմեն բացառապէս հիմնադրին վերոյիշեալ հասցէով։

Ընդունելութիւնը ցանկացողների համար լինում է ամենայն օր 6 ժամից մինչև 8 կէսօրից յետ։ Նոյն ժամանակամիջոցում կարելի է հիմնադրից բացատրութիւն ստանալ կուրսերին վերաբերեալ բոլոր հարցերի մասին։

Հիմնադիր „Առևտրական կուրսերի“ Ս. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ

Աշակերտների ընդունելութիւնը կը շարունակուի միայն մինչև 15-ն սեպտեմբերի։

14—15 (2)

Դուրս եկաւ մամուլի տակից ԴՐ. ԱՒԵՏԻՔ ԱՐԱՄԽԱՆԵԱՆՑԻ
Քաղաքատնտեսական դասախօսութիւնների առաջին տետրը

ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ և ԱԶԳԱԲՆԱԿՉԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ

Գինն է 40 կոպէկ։

Ցանկացողները թող բարեհաճեն ստորագրուել **ԲՈԼՈՐ ԵՕԹԸ** դասախօսութիւններին, վճարելով միայն 1 ր. 50 կ.։

Դիմել **ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ** և **ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ** գրավաճառանոցները և „**ՄՇԱԿԻ**“ խմբագրութեանը։

5—10 (1)

Վերականգնեցնող **ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ**, մազերը ամրացնող և նրանց **ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ** վերադարձնող։ Գինը 2 ր. շիշը, **ՓՈՍՏԱՅՈՎ** ուղարկված 2 ր. 49 կոպ. **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ** խանութի մէջ

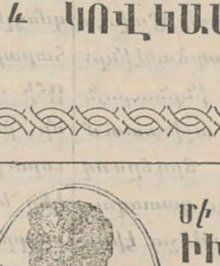

Մի և նոյն տեղը **ԽԻՆԱՅԻ ԻԻՂ**, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամանը և վրձին գլխացաւի դէմ, **ՏՈՒԱԼԷՏ Ի ՍԱՊՈՆ** և հոտաւէտ ջրեր և այլն

41—100